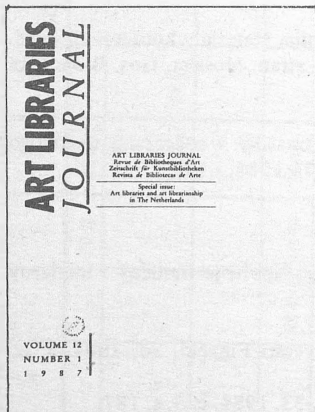

SZEMLE

Art libraries journal* (publ. by Art Libraries Society vol. 1. (1969). – London: ARLIS/UK, 1969 – ISSN 0307–4722

előzménye: ARLIS Newsletter (ISSN 0044–9032)

A művészeti könyvtárosok szakfolyóirata. „A gyermekhalandóság és a művészeti könyvtárak”

Az *Art Libraries Journal* 10. évfolyamának 3. számában, 1985-ben olvashatjuk a „Művészeti dokumentumok egyetemes hozzáférhetősége (UAP): alapelvek” című tanulmányt Philip Pacey tollából. A cikk rövid bevezetőjében a szerző kiemeli: a művészeti könyvtárosok legfőbb feladata, hogy saját területükön keresztül az egész emberiség ügyét szolgálják. A századunkban

tapasztalható, a fejlett és fejlődő országok közötti óriási különbség a könyvtárakban fokozottan megnyilvánul; jó néhány kollégának lelkiismereti kérdést okoz, hogy munkásságukkal ezt a különbséget növelik és ezzel közvetve a kulturális imperializmust szolgálják. A művészeti könyvtárosok egy része ennek ellenére kevés figyelmet fordít a könyvtárakat nem használókra, így akarva-akaratlanul az elit kiválasztódásához és még elitebbé válásához járul hozzá. A könyvtári hivatás és a szakma etikai alapállásának gyökere a valóságos olvasók kiszolgálása mellett a potenciális olvasók rendszeres könyvtárhasználóvá nevelése is. Ebből kiindulva a művészeti könyvtárosok szakmai meggyőződésből csatlakoztak az UAP (Universal Availability of Publications) programhoz, amelynek célja nem utolsó sorban a fejlődő országok támogatása.

A szerző által felvázolt cselekvési program szerint elsősorban a diákok olvasóvá nevelésén és színvonalas könyvtári ellátásán keresztül érhető el a valódi cél: hogy mindenfajta megkülönböztetés nélkül, az emberi jogok alapján juthasson hozzá mindenki a számára szükséges – köztük a művészeti – dokumentumokhoz. A deklarált elvek ellenére a művészeti szakmában dolgozó kollégák gyakran attól frusztráltak, hogy naponta szembesülnek az emberi génusz nagyságával és saját munkájuk, lehetőségei korlátaival.

E rövid összefoglaló után Pacey cikke így kezdődik: az UNICEF becslése szerint a világon naponta 42 000 négy éven aluli gyermek hal meg. Ez a tény bármennyire is ismert, soha nem lehet triviális; a művészeti könyvtárakról csakis ennek árnyékában lehet gondolkodni.

Ez a morális és szakmai alapállás jellemzi a Philip Pacey szerkesztésében megjelenő *Art Libraries Journal*-t, amely első tíz évfolyamát az Egyesült Királyság és Írország művé-

* A folyóirat a Magyar Iparművészeti Főiskola Könyvtárában található (1977–1979-es évfolyam szórványosan, 1979-től teljes évfolyam), valamint a KMK Szakkönyvtárában 1984–1987-ig.

zeti könyvtárosai szervezetének (ARLIS/UK & Eire) égisze alatt adta közre, majd a 11. évfolyamtól, 1986 tavaszától kezdve mint nemzetközi orgánium jelenik meg. A kezdetektől fogva kitekintettek a szigetország határain túl is (például 1985-ben tematikus számot szenteltek a dániai és az NSZK-beli közművelődési könyvtárak szépművészeti szolgáltatásainak), de mindenekelőtt az IFLA-közgyűléseken, illetve az azokhoz kapcsolódó, a művészeti könyvtárak szekciójában elhangzó előadásokat publikálják a lap hasábjain. Ez utóbbi tendencia változatlanul megmaradt: valamennyi érdeklődő szakember rövid időn belül elolvashatja a nemzetközi fórumokon elhangzott fontosabb előadások szövegét (így az 1987 augusztusi, Brightoni IFLA-konferencia anyagai októberben már Budapesten is hozzáférhetőek voltak).

A nemzetközi folyóirattá válásra való törekvés – amelyet az 1985. évi chicagói IFLA-konferencián határoztak el – részben a témaválasztásban, részben az együttműködési programok támogatásában nyilvánul meg. Erősödött az a szerkesztési metódus, hogy minden számot egy-egy téma alapos körüljárására szánják. Így például az IFLA Tokióban tartott konferenciájához kapcsolódva Ázsia és Óceánia információs hálózatát ismerteti Sue *Boaden*. Előadásából kitűnik, hogy a korábbi gyarmati országok – jól sáfárkodva a technológiai fejlődés gyümölcseivel – a nemzeti jövedelem egyre nagyobb hányadát fordítják a kulturális szférára, benne a könyvtárujgyre is. Az érintett országok közötti javuló viszonyt jelzi a művészeti könyvtárak együttműködésének erősödése: ennek keretében vándorkiállításokat, művészlátogatásokat, kulturális fesztiválokat rendeznek. A kormányzati körök és az UNESCO támogatását élvező program alapján végzett munka eljutott odáig, hogy a művészeti könyvtárak terén működő regionális együttműködési körök mintájára Ázsia és Óceánia is létrehozta a maga területi szervezetét (mint például Ausztrália és Új-Zéland az ARLIS/ANZ-t).

Philip *Pacey* az „ARLIS/NORDEN és a skandináv civilizáció” című cikkében példa erejűnek tartja az északi államok közötti művészeti könyvtári együttműködést, amelynek gyökereit magában a civilizációban keresi és találja meg. Az ARLIS/NORDEN kereteibe tömörülő öt skandináv állam messzemenően tiszteletben tartja az egyes országok területi identitását, kulturális tradícióit, védi az egyént, annak jogait, de a környezetét is – és a mindenütt tapasztalható jó közösségi szellem az országhatárokon túl is megnyilvánul a nemzetek közötti együttműködésben.

Az IFLA Művészeti Könyvtári Szekciója 1985. március 13–16-án Genfben tartotta első Európai Konferenciáját, amelynek kapcsán *Huguette Rouit* igen érdekes cikkben fejtegeti az elmúlt években egyre gyakoribbá váló nemzetközi tanácskozások létrejöttének okait. 1983 nyarán az ICOM Nemzetközi Dokumentációs Szövetsége Londonban, majd az IFLA Művészeti Könyvtári Szekciója Münchenben, a Művészettörténészek Nemzetközi Bizottsága pedig Bécsben ülésezett. Mindhárom tanácskozás témája az új információs technológiákhoz kapcsolódott. 1984 őszén az ICOM már említett szervezete az 1985. évi ottawai konferenciája előtt előkészítő ülést tartott Párizsban és ugyancsak 1984-ben rendezték meg Pisában a Scuola Normale és a J. Paul Getty Trust szervezésében az *Informatika és a művészettörténet* című kollokviumot – csak ez utóbbi keretében mintegy 200 projektet mutattak be a művészettörténeti adatok és információk számítógépes kereséséről.

Az IFLA Művészeti Könyvtári Szekciója az utóbbi évtizedben igen dinamikusn működött: közös munkák, publikációk, évente találkozó a közgyűléseken – mindez az

erős szakmai érdeklődést jelzi. Mi tette szükségessé az újabb rendezvény megszervezését? 1977 óta a szekció munkáját kettősség jellemzi: egyrészt az európaiak érdektelensége az IFLA ügyei iránt, másrészt az IFLA tájékozatlansága európai kérdésekben. E jelenségek fő okai abban kereshetők, hogy az IFLA-kongresszusokat általában távol Európától tartják, amely anyagi okokból már nem teszi lehetővé az európaiak részvételét, másrészt az angol nyelv fölénybe kerülése is visszatartja a nemzetközi fórumoktól az európaiak többségét.

A genfi kollokvium fő témája, az *Ikonográfiai gyűjtemények és a könyvtárak* három kisebb csoportra oszlott: az ikonográfia oktatása; ikonográfiai gyűjtemények; felhasználók és szolgáltatások.

Miközben a képi információk gyorsan szaporodnak körülöttünk, a vizuális képzés – és ezen belül az ikonográfia oktatása – egyre jobban elmarad a kívánalmaktól. Az iskolákban ugyan folyik némi vizuális alapképzés, de a felnőtt generációk még a legalapvetőbb vizuális kifejezőeszközökkel, „fogalmakkal” sincsenek tisztában. Eközben az ikonográfiai gyűjtemények egyre szaporodnak és ahogy az új képtárak, galériák stb. száma nő, úgy erősödik a veszélye annak, hogy a könyvtárakban őrzött értékes gyűjtemények elsikkadnak, majd a feledés homályába vesznek. Az olvasókat, a felhasználókat jobban meg kell ismerni, mert az ő igényeik határozzák meg a gyűjtemények szolgáltatásait. Elég, ha három használati típust említünk meg a probléma érzékeltetésére: archeológus, animációs film rajzoló, csökkentlátó. Nem kell külön hangsúlyozni, mennyire eltérő igénnyel léphetnek fel a művészeti könyvtárakkal szemben.

Az állomány feltárására az utóbbi években sok bibliográfia, osztályozó rendszer és tezaurusz készült, közülük a legjelentősebbek: Répertoire d'Art et d'Archéologie, ICON-CLASS, Thesaurus Iconographique, Thesaurus MARDOC–IMIS. Ezek segítségével sorra épülnek a művészettörténeti tárgyú bibliográfiai adatbázisok, amelyek hol a muzeális (tehát műtárgy-), hol a könyvtári (tehát a dokumentum-központú) megközelítést részesítik előnyben, de a különböző szemléletmód végső soron a felhasználók javára válik. – A genfi tanácskozáson résztvevők elhatározták, hogy – élve az IFLA szervezeti kereteinek rugalmasságával – a jövőben rendszeresen megtartják az európai művészeti könyvtárosok találkozóját.

A párizsi Pompidou Központ keretében működő Centre de Création Industrielle (CCI) formatervezési, építészeti és környezettervezési adatbázisáról, a CécILE-ről számolt be C. Mihailovic 1984-ben. A napi 500–1000 látogatót fogadó különgyűjtemény a számítógépes rendszer tervezésekor mintegy 12 ezer könyvet, katalógust stb., 300 kurrens folyóiratot és 30 ezer diapozitívot tartalmazott. Az adatbázis tartalmát tekintve multidiszciplináris, a formatervezés, a vizuális kommunikáció, a környezettervezés mellett sok határterületet is felölel a művészettörténettől a szociológián át a technológiai kérdésekig. A tartalmi feltárás elveinek kimunkálásában 12 dokumentációs szakember vett részt, az ő munkájuk eredményeként indexelési szabályzat készült, amelynek segítségével valamennyi dokumentumot egységes szempontok alapján dolgoznak fel. Az induláskor mintegy 33 ezer rekordot tartalmazó adatbázis évi 8 ezer tétellel gyarapodik. A rekordokban lévő mezők: azonosító szám, hordozó, szerző, cím, forrás, nyelv, osztályozó jelzet, terjedelem, szerzői jogok, a feltárás adatai, a dokumentum tartalma.

Az adatbázist a Pompidou Központ Siemens gépén futtatják a GOLEM program felügyelete alatt. A rendszer a TRANSPAC és az EURONET hálózaton keresztül érhető el online üzemmódban. A helyi felhasználókön kívül sok vidéki és külföldi egyetem, formatervezési iroda, iparvállalat veszi igénybe a CÉCILE szolgáltatásait Londonból, Montreálból, Bécsből is.

Annak ellenére, hogy az *Art Libraries Journal* nemzetközi folyóirattá válása után másfél évvel megjelent szerkesztőségi cikkben bátorították a kis és a fejlődő országok művészeti könyvtárosait a saját munkájukról szóló beszámolókra, ez idő alatt összesen néhány rövid írás jelent meg három szocialista ország (Bulgária, NDK, Szovjetunió) és egy pár afrikai állam egy-egy könyvtáráról, művészeti galériájáról. A művészeti könyvtárak közötti nemzetközi együttműködésről terjedelmes, két részből álló tanulmány jelent meg 1986 nyarán. Az első fejezetben Philip Pacey hangsúlyozza, hogy a művészeti dokumentumok egyetemes hozzáférhetőségének záloga a hatékony nemzeti regisztráció. A bibliográfiai számbavételt nem elég utólag elvégezni: már a beszerzés fázisában egyeztetni kell a munkát ahhoz, hogy a nemzeti impresszum egészét felölelje, de a párhuzamosságot kiküszöbölje. Ennek érdekében nemzetközi szinten egy széles körű gyarapítási koncepció kidolgozását javasolja. A tanulmány második részében Stephen *Vickers* azt fejtegeti, hogy a nemzetközi együttműködéshez való tisztességes csatlakozás előfeltétele, hogy kinek-kinek a saját hazájában megjelenő dokumentumokról legyen tiszta képe. A munkát azonban gátolja, hogy éppen a legnehezebb azt eldönteni, melyik ország tekintheti „nemzeti”-nek azt a katalógust, amelyet Olaszországban nyomtatnak, a kiállító művészek és a katalógus szerzői egyaránt több nemzet fiai, a kiállítást pedig Bécsben, Londonban, New Yorkban rendezik? Ehhez a témához kapcsolódik Mary *Williamson*nak az 1985. évi chicagói IFLA-konferencián tartott előadása „Megismerni magunkat: a kanadai nemzeti művészeti bibliográfia perspektívái” címmel. Az előadó előljáróban leszögezi: a kis [!] országok művészeti irodalmának – amelyek nem kerülnek be a nemzetközi indexelő szolgáltatások vérkeringésébe – multhatatlanul szüksége van saját nemzeti művészeti bibliográfiára. A retrospektív bibliográfia nagy szerepet játszik abban, hogy az állampolgároknak felbredjen a kevésbé ismert hazai művészek és művészeti mozgalmak, valamint a kulturális örökség gazdagsága iránti érdeklődés. Ezen túlmenően a nemzeti szakbibliográfia a művészeti hatások és a nemzetközi kulturális kapcsolatok kutatására is lehetőséget teremt.

Ezen a konferencián a kanadai művészekről összeállított online adatbázist is bemutatták. A kezdetek 1969-ig nyúlnak vissza: ekkor készült az első, manuálisan összeállított címjegyzék, amelyet folyamatosan kiegészítettek, majd 1982-től számítógépre vittek. Az adatbázisból a művészek neve, címe, működési területe mellett lekérdezhető jelentősebb alkotásaik elnevezése, közterületi vagy közgyűjteményi elhelyezése stb. A kanadai törekvésekhez hasonlóan Ausztrália és Új-Zéland könyvtári szervezete is sokat tesz a nemzeti művészeti élet megismertetéséért. Tevékenységükről Valerie *Richards* számolt be Münchenben az IFLA-konferenciáján „Az ARLIS/ANZ és a művészeti könyvtárak az Isten háta mögött” című előadásában. Mint elmondta, a művészeti könyvtárak szervezete 1976-ban alakult. Szemináriumok, előadások szervezésével, az „ARLIS/ANZ News” kiadványainak közzétételével kívánnak segítséget adni az ottani művészeti könyvtárosoknak a világtól való elzártság és távolság csökkentése érdekében. Tevékenységüket a galériák, múzeumok,

művészeti egyetemek és szakiskolák munkatársaival együttműködve végzik. Ausztráliában több működő számítógépes rendszer is szolgálja a művészetekkel kapcsolatos szakirodalmi tájékoztatást, köztük az AARTI (Australian Art Index), amely az Ausinet hálózaton keresztül érhető el online üzemmódban.

A fent ismertetett nemzeti programokhoz hasonlóan a svéd művészet és művészet-történet szakirodalma is lekérdezhető online elérésű adatbázisból. Az 1978 óta működő KONSTDOK rendszer elérési pontjai: tartalmi kivonat, szerző, cím, sorozat, lelőhely, kulcsszó (angolul is), akiről a mű szól, a hely, amelyről a mű szól, megjelenési adatok, osztályozási jelzet. Érdekes kezdeményezés, hogy több országban – köztük Norvégiában, Dániában, Svédországban, Finnországban – eredeti műalkotásokat: grafikai műveket, festményeket, kisplasztikákat stb. is gyűjtenek a művészeti könyvtárak. Előfordul, hogy a műtárgyakat kölcsönzik is – igaz, nem kis összegű havi tagsági díj ellenében. Természetesen ezt a szolgáltatást már csak a jómódú középosztály tudja igénybe venni – és itt visszakanyarodunk az elsőként ismertetett cikk fő mondanivalójához. A dokumentumok egyetemes hozzáférhetősége az emberi jogok alapján, „felhasználóbarát” szolgáltatások, világméretű könyvtárközi együttműködés, hatékonyság – vissza a Ranganathan-i elvekhez – sürgeti Clive *Phillpot* az IFLA chicagói konferenciáján.

Derítsük ki, kik és miért nem használják a könyvtárat? A mai kor jellegzetes figurája, a fején fülhallgatóval ödögöl fiatal, a tévé előtt órákig elüldögélő középkorú valószínűleg nem túl gyakori látogató a könyvtárakban. Soha ennyi zenét nem hallgattak és ennyi képet nem láttak az emberek, mint napjainkban – írja Horst *Dietze* a „Művészeti gyűjtemények – de minek?” című tanulmányában. A zenére még inkább, de a képek értésére szinte egyáltalán nem tanítják az embereket – ki érti akkor a művészeteket, kinek gyarapodnak akkor a könyvtárak? A válasz nem éppen szívderítő, de ennek tudatában sem szabad hagyni, hogy a művészeti könyvtárosokon eluralkodjon a kultúrpeszimizmus – a műveltség terjesztése érdekében szoros összefogásban kell munkálkodniuk az iskoláknak, a közgyűjteményeknek, a tömegkommunikációs eszközöknek.

Hasonló kérdéseket vetett fel az 1987. évi brightoni konferencián Trevor *Fawcett* a „Túl sok a látni- és az olvasnivaló” című vitaindító előadásában. Az információk túltermelése a művészeti területen is közismert. A nagy mennyiség mellett az információhordozók összetétele túlságosan heterogén – feltétlenül szelektálni kellene, mi kerüljön közülük bibliográfiai kontroll alá – nem is beszélve arról, hogy ez a művészeti dokumentumok esetében nem is elegendő: e téren bibliográfiai és ikonográfiai kontroll egyaránt szükséges annak érdekében, hogy a kortárs művészeti alkotásokról és művészettörténeti dokumentumokról pontos képet adhassunk a mának és a jövőnek.

TÓSZEGI Zsuzsa